

FYLKESMANNEN I HEDMARK

HEDMARK FYLKESHUS - 2800 HAMAR
TELEFON 62 51 44 00 - TELEEX 21 823 - TELEFAX 62 51 45 57

NB: Dette er et skannet og OCR-behandlet dokument.
Teksten er derfor ikke korrekturset og rettet.
Det er bildet av teksten som er korrekt, ikke den kopierbare
teksten.

Rapport

Tittel: Fylkesmannens arbeid med landbruksforurensninger i Hedmark 1992.	Rapport nr.: 2/93
	Dato: 23.04.93

Forfatter: Jan Schrøder	Antall sider: 20 + vedlegg
Prosjektansvarlig:	ISSN-nr: ISSN 0802-7013
Finansiering:	ISBN-nr: ISBN 82-7555-023-8

Sammendrag:

Rapporten gir en oversikt over fylkesmannens arbeid med forurensning fra jordbruket i 1992. I nye kontroller ble det påvist mangler ved nesten halvparten av silo- og gjødselanleggene, men bare i 7 % av tilfellene var mangelen så alvorlig at det ble gitt pålegg om utbedring.

Ved etterkontrollen av tidligere gitte pålegg ble det konstatert at 11 % av utbedringene ikke var gjennomført. De resterende påleggene var enten delvis eller fullstendig fullført. Det blir stadig færre brukere som ikke gjennomfører pålagte tiltak.

6 forurensningsgebyr ble innkrevd i 1992. En bruker ble politianmeldt for gjødselspredning på frossen mark. Det ble ikke gitt noen dispensasjon fra forbudet mot spredning på frossen mark til tross for en svært tidlig vinter i 1992.

4 emneord:

forurensning, næringssalter, jordbruk, Hedmark

Referanse:

Schrøder, Jan 1993: Fylkesmannens arbeid med landbruksforurensninger i Hedmark 1992. Fylkesmannen i Hedmark, miljøvernavdelingen, rapport nr. 2/93, 20 sider.

Forord

Fylkesmannens miljøarbeid i jordbruket har i stor grad vært knyttet til forurensningsspørsmål. Miljøvernavdelingen har viktige kontrolloppgaver på dette feltet. Denne rapporten gir en oversikt over arbeidet i 1992. Området har vært prioritert noe lavere enn tidligere år. Til sammen ble det brukt noe under 60 ukeverk på landbruksforurensning.

Landbruksmyndighetene har selv overtatt mye av ansvaret for å oppnå de mål som er satt for reduksjon av forurensningene. Samarbeidet mellom fylkesmannens miljøvernavdeling og fylkeslandbrukskontoret, jordbruksetaten har vært godt i flere år, og sammen har de to statsetatene oppnådd mye. Fra 1. juli 1993 ligger også landbruksetatene på fylkesnivå under fylkesmannen. Denne organisatoriske endringen vil gi mulighet for et enda tettere samarbeid.

Årets rapport legger ikke opp til noen fullstendig gjennomgang av forurensningssituasjon og regelverk. Det er lagt vekt på å beskrive hvilke særlige utfordringer det har vært arbeidet med i 1992. De som er interessert i mer bakgrunnsstoff, henvises til tidligere rapporter. Målgruppene for rapporten er SFT, lokale landbruksmyndigheter, interesserte gardbrukere og lokalpressen.

Landbrukskontrollen, oppfølgingsarbeidet og saksbehandlingen ble i 1992 utført av Ola Gillund og Jan Schrøder. Rapporten er skrevet av Jan Schrøder med bidrag fra Ola Gillund.

Hamar, april 1993

Ivar Helleberg
seksjonsleder

INNHOLD

Sammendrag	3
Innledning	4
Fylkesmannens kontroll av siloer og gjødsellagre på enkeltbruk.....	6
Nykontrollen	6
Utgåtte frister og etterkontroll	7
Silopålegg.....	9
Gjødselpålegg	10
Gjennomføringsgrad av gitte pålegg	11
Bruk av forurensningsgebyr	11
Politianmeldelse.....	12
Tips fra publikum.....	12
Praktisering av siloforskriften	12
Praktisering av gjødsselforskriften	12
Den tidlige vinteren	12
Kjøttfeproduksjon	14
Bakkeplaneringsforskriften.....	15
Vassdragskontroll og overvåking.....	15
Miljøtilstanden	16
Glomma	16
Mjøsa	17
Nordsjøen	17
Utfordringer i 1993	19
Litteratur	20
Tidligere rapporter i denne serien	21

Sammendrag

Vannkvaliteten i Glomma og Mjøsa og problemene i Nordsjøen gjør at det fortsatt er viktig å redusere utslippene av næringssalter fra jordbruket. Fylkesmannens rolle i dette arbeidet er først og fremst å kontrollere at gjeldende lover og forskrifter overholdes, å bidra til å fastsette lokale miljømål og å overvåke tilstanden i de lokale vassdraga.

Gjennom kontrollen på enkeltbruk i 1992 ble det funnet mangler ved 46 prosent av de anleggene som ble nykontrollert. I 7 prosent av tilfellene var mangelen så stor at det ble gitt pålegg om utbedring. De kontrollerte brukene utgjør ikke et representativt utvalg av husdyrbruk i Hedmark. Flere av kontrollene var ikke ordinære stikkprøvekontroller, men resultat av tips om utslipp fra publikum.

Ved nyttårsskiftet 1992/93 sto det igjen 22 pålegg om utbedring av siloanlegg og 62 pålegg om utbedring av gjødselanlegg i Hedmark. Dette er en betydelig reduksjon i forhold til tidligere år. 11 prosent av de pålegg som ble etterkontrollert i 1992 var ikke gjennomført. De resterende 89 prosent var enten delvis eller fullt gjennomført. Det er stadig færre brukere som ikke gjennomfører pålagte tiltak.

Som reaksjon på manglende gjennomføring ble det innkrevd 6 forurensningsgebyr i Hedmark i 1992. Gebyrene var i gjennomsnitt på 6 100 kroner.

Én bruker ble politianmeldt i 1992 på grunn av spredning av husdyrgjødsel på snødekt mark. Den tidlige vinteren førte til problemer for flere brukere, og mange har vært nødt til å ty til mellomlagring av gjødsel i midlertidige utendørs lagre. Det har ikke vært gitt noen dispensasjoner fra forbudet mot vinterspredning av husdyrgjødsel.

Innledning

Forurensningsspørsmål i jordbruket reguleres først og fremst av bestemmelsene i flere forskrifter gitt i medhold av Forurensningsloven. De tre viktigste er

- Forskrift om husdyrgjødsel
- Forskrift om silopressaft
- Forskrift om bakkeplanering

Fylkesmannen er tillagt stor myndighet i forhold til jordbruksforurensning. Særlig når det gjelder utslipp fra punktkilder (siloeer og gjødselagre) har fylkesmannens ansvar for kontrollarbeidet vært ressurskrevende. De fleste av de 58 ukeverkene som ble brukt på forurensning fra jordbruket i Hedmark, har også i år vært brukt i slikt kontrollarbeid.

De siste årene har det vært gjennomført en sterkere ansvarliggjøring av enkelte sektormyndigheter i forurensnings- og miljøspørsmål. Det betyr i praksis at landbruksmyndighetene har fått ansvaret for å forvalte flere virkemidler som kan brukes for å få et bedre og reinere miljø. De viktigste virkemidlene har vært ulike former for tilskuddsordninger:

- tilskudd til tekniske miljøtiltak
- tilskudd til redusert jordarbeiding
- areal- og kulturlandskapstillegg

Fylkesmannen har hatt godt samarbeid med de lokale landbruksmyndighetene i Hedmark. Landbrukskontorene deltar på alle kontroller som fylkesmannen gjennomfører på enkeltbruk. På fylkesplan er det opprettet et "Samarbeidsutvalg for miljøvern og landbruk" på toppnivå samt ei "Faggruppe for miljø og landbruk" som består av de aktuelle saksbehandlere hos fylkesmannen og på fylkeslandbrukskontoret. Utveksling av informasjon om miljøtilstanden og status for miljøarbeidet har fungert uten store problemer.

Den største delen av det praktiske arbeidet gjøres likevel ute på de enkelte landbrukskontor, som har hatt ansvaret for å registrere alle forurensningskilder på samtlige gardsbruk i sin kommune. Denne registreringsrunden ble påbegynt i 1987. En oversikt fra fylkeslandbrukskontoret

viser at det totalt er registrert rundt 3 100 bruk i Hedmark pr. 1.1.93. Dette utgjør i underkant av 95 % av alle bruk med husdyr i fylket. Registreringene har gitt grunnlaget for det videre arbeidet med tekniske miljøtiltak på det enkelte bruk.

I 1993/94 skal landbruksetatene omorganiseres. Fylkeslandbrukskontoret skal legges inn som en avdeling under fylkesmannen fra 1. juli 1993. Landbrukskontorene overføres til kommunene, og kommunene blir pålagt å utføre forskjellige statlige oppgaver. Samarbeidet mellom landbruksmyndigheter og miljøvernmyndigheter bør kunne fungere like effektivt også etter at denne omorganiseringen er gjennomført.

Fylkesmannens kontroll av siloer og gjødsellagre på enkeltbruk

I 1992 ble det i Hedmark avholdt til sammen 110 kontroller av siloer eller gjødsellagre. Antallet *bruk* som er kontrollert, er lavere fordi det ofte er kontroll på både silo og gjødsellager på samme bruk. Antallet kontroller har vist en synkende tendens de siste årene (tabell 1).

År	Antall kontroller
1989	226
1990	198
1991	282
1992	110

Tabell 1. Antall kontroller av siloer og gjødsellagre 1989-92.

Kontrollene kan klassifiseres enten som

- **etterkontroller** av bruk som har fått pålegg om å utbedre tekniske anlegg, for å undersøke om pålegget er gjennomført tilfredsstillende, eller
- **"nykontroller"** der det blir gjort en gjennomgang av samtlige mulige forurensningskilder på bruket.

Før 1988 utførte fylkesmannen systematiske kontroller av alle husdyrbruk i mange kommuner. Fra 1989 til 1990 ble det nesten ikke gjennomført noen nykontroller på grunn av det omfattende samarbeidet med landbruksmyndighetene. I denne perioden drev landbrukskontorene en omfattende registrering av miljøtilstanden på enkeltbruk i sine kommuner. Der hvor det ble registrert mangler, kunne landbruksmyndighetene tilby planleggingshjelp og finansieringsstøtte for de aktuelle miljøtiltaka. I 1991 var denne registreringen kommet så langt at det var aktuelt å starte nykontroll igjen. Både i 1991 og 1992 har omtrent halvparten av kontrollvirksomheten vært nykontroller.

Nykontrollen

"Nye" kontroller gjennomføres i følgende tilfeller:

1. Ved klager/tips fra helseråd, landbrukskontorer eller andre.
2. I tilfeller der det etter bekkekontroll er påvist forurensning og kilden antas å være et gardsbruk.

År	Antall nykontroller
1990	33
1991	158
1992	56

Tabell 2. Antall nykontroller, både silo og gjødsellagre, 1990-92.

3. Stikkprøvekontroll. Slik kontroll gjennomføres
- på bruk der landbruksmyndighetene har godkjent silo og gjødsellager som tilfredsstillende ved registreringen,
  - på bruk der tekniske miljøtiltak er gjennomført og godkjent av landbruksmyndighetene.

I 1989-90 var nykontrollen svært begrenset på grunn av det omfattende registreringsarbeidet som ble utført av landbrukskontorene. Bare ved klager/tips og ved påvist forurensning ble det avholdt kontroll. Fra og med 1991 ble nykontrollen igjen økt betydelig.

De 56 nykontrollene i 1992 var fordelt på 41 gjødselkontroller og 15 silokontroller. Tabellen nedenfor viser resultatet av kontrollen:

	Silo		Gjødsellager		TOTALT	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
Tilfredsstillende	8	53 %	22	54 %	30	54 %
Mindre mangel uten pålegg	6	40 %	16	39 %	22	39 %
Større mangel, pålegg gitt	1	7 %	3	7 %	4	7 %

Tabell 3. Nykontrollen 1992.

Totalt sett var det omtrent samme andel (halvparten) av kontrollene som ga tilfredsstillende resultat som i 1991. I 1992 var det færre som hadde så alvorlige mangler at det førte til direkte pålegg, bare 7 %, mot 19 % året før.

Kontrollen viser at det fortsatt er grunn til å følge opp med kontroll på enkeltbruk. Landbrukskontorene hadde gjennom sitt registreringsarbeid konkludert med at anlegget var tilfredsstillende på 37 av de 56 nykontrollerte anleggene i 1992. I 10 av disse tilfellene (27 prosent) ble det funnet større eller mindre mangler ved fylkesmannens kontroll. I bare ett av tilfellene var mangelen så stor at det ble gitt pålegg om utbedring. I de øvrige tilfellene ble manglene påpekt i befaringsrapport og bedt utbedret ved ordinært vedlikehold eller samtidig med andre større utbedringstiltak.

Utgåtte frister og etterkontroll

I 1992 forfalt til sammen 21 silofrister og 66 gjødselfrister i Hedmark fylke. Dette er mindre enn halvparten så mange som i 1991. De pålagte fristene med tilhørende gebyrer var delvis knyttet til konkrete utbedringstiltak, delvis til utarbeidelse av planer for tekniske miljøtiltak,

nedtrapping av husdyrhold og lignende. Fristens lengde kan variere fra noen få måneder til tre år.

Forurensningsgebyret blir fastsatt samtidig med at pålegget blir gitt. Gebyret kan være på inntil 30 % av utbedringstiltakets kostnadsoverslag. Dersom det ikke finnes kostnadsoverslag, fastsetter fylkesmannen gebyret etter skjønn.

Frister som forfaller, kan i prinsippet tas ut av fylkesmannens registre på tre ulike måter:

1. Etterkontroll

Bruket kontrolleres av miljøvernavdelingens tjenestemenn ved fristens utløp. Etterkontrollen kan konkludere med at pålegget er *helt*, *delvis* eller *ikke* gjennomført. I de tilfellene der pålegget ikke er gjennomført eller bare er delvis gjennomført, blir som regel gebyret innkrevd. Det blir deretter gitt et fornyet pålegg med ny frist og høyere gebyr.

2. Ferdigmelding

Landbrukskontorets melding om at tiltaket er gjennomført, kan i noen tilfeller være tilstrekkelig til at pålegget og fristen slettes. Denne kategorien utgjøres av et lite antall bruk fordi fylkesmannen i utgangspunktet ønsker å kontrollere gjennomføringen av ilagte pålegg sjøl.

3. Utsatt/ny frist

Denne kategorien består av frister som går ut av registeret og erstattes av nye frister. Dette kan skje enten ved at *fristutsettelse* innvilges etter søknad eller ved at det fastsettes *ny frist* på grunnlag av en miljøtiltaksplan som brukeren har hatt pålegg om å utarbeide.

Silopålegg

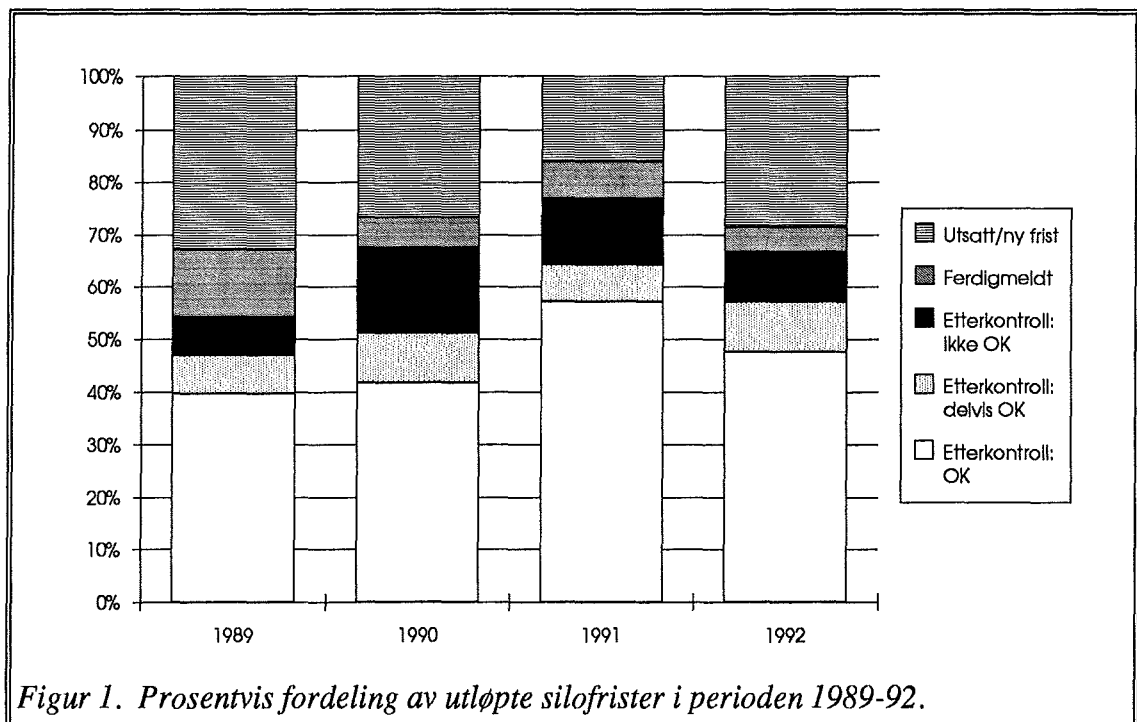
Tabell 4 gir en oversikt over de utløpte silofristene de siste fire åra og hvordan disse fristene er tatt ut av/endret i fylkesmannens registre:

	1989	1990	1991	1992
Etterkontroller	97	58	43	14
Herav:				
Helt gjennomført	(71)	(36)	(32)	(10)
Delvis gjennomført	(13)	(8)	(4)	(2)
Ikke gjennomført	(13)	(14)	(7)	(2)
Ferdigmeldt	23	5	4	1
Utsatt/ny frist	59	23	9	6
	179	86	56	21

Tabell 4. Antall utløpte silofrister i perioden 1989-92.

Fra 1989 har antallet utløpte frister vært sterkt synkende. Årsaken til dette er den omfattende nykontrollen særlig i 1988 der svært mange pålegg ble gitt. Sakene fra 1988 er nå stort sett ute av bildet, og antallet utløpte frister vil etter hvert stabilisere seg på et lavt nivå. Pr. 1.1.93 står det igjen 22 silopålegg i Hedmark, 11 færre enn ved årsskiftet 1991/92.

Figuren nedenfor viser hvordan den prosentvise fordelingen varierer i perioden 1989-92. Materialet er for lite til at det er mulig å trekke noen konklusjoner av endringene i 1992. Det er flere nye frister i forhold til utsettelse nå enn i 1989.

Figur 1. Prosentvis fordeling av utløpte silofrister i perioden 1989-92.

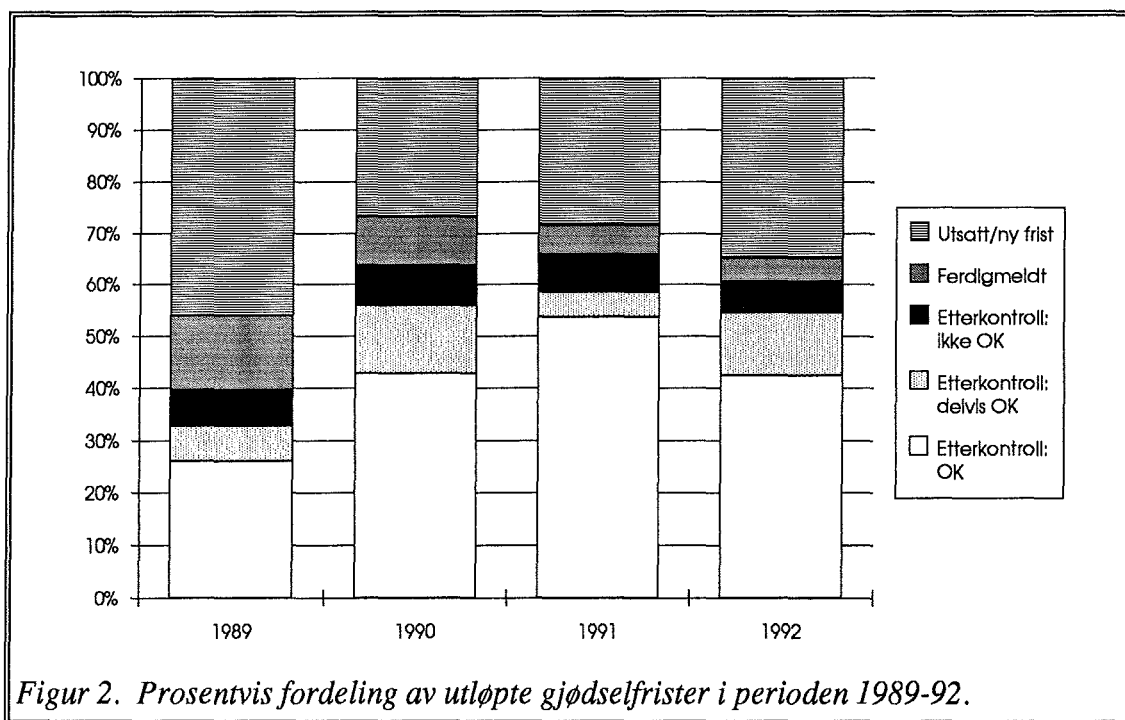
Gjødselpålegg

Tabell 5 viser en oversikt over de utløpte gjødsellagerfristene i Hedmark de siste fire åra:

	1989	1990	1991	1992
Etterkontroller	111	107	81	40
Herav:				
Helt gjennomført	(73)	(72)	(66)	(28)
Delvis gjennomført	(19)	(22)	(6)	(8)
Ikke gjennomført	(19)	(13)	(9)	(4)
Ferdigmeldt	40	16	7	3
Utsatt/ny frist	129	45	35	23
	280	168	123	66

Tabell 5. Antall utløpte gjødsellagerfrister i perioden 1989-92.

Tendensen for gjødsellagerfristene er den samme som for silofristene, det blir stadig færre. Pr. 1.1.93 står det igjen 62 gjødselfrister i Hedmark, 20 færre enn ett år tidligere. Også her er det flere nye frister i forhold til utsettelse nå enn i 1989.

Figur 2. Prosentvis fordeling av utløpte gjødselfrister i perioden 1989-92.

Det er flere som søker om utsatt frist for utbedring av gjødsellagre enn for siloutbedringer. Dette henger sammen med det høyere kostnadsnivået som er forbundet med utbedringer av gjødsellagre.

Gjennomføringsgrad av gitte pålegg

Tabellen nedenfor viser hvor godt pålegg har vært gjennomført når tiltaket ble kontrollert av fylkesmannen. Tabellen viser samlet gjennomføringsgrad i prosent for både silo- og gjødselpålegg:

	1989	1990	1991	1992
Helt gjennomført	69	65	79	70
Delvis gjennomført	15	18	8	19
Ikke gjennomført	15	16	13	11

Tabell 6. Gjennomføringsgrad av alle kontrollerte pålegg 1989-92, prosentvis fordeling. Både siloanlegg og gjødselanlegg er med.

Mellom 70 og 80 prosent av alle pålegg er gjennomført tilfredsstillende. I 1992 var det noe dårligere gjennomføringsgrad enn året før.

Bruk av forurensningsgebyr

Til alle pålegg blir det fastsatt forurensningsgebyr. Gebyr er ikke å betrakte som straff. Det fastsettes på forhånd, og gjør det privatøkonomisk lønnsomt å gjennomføre et tiltak framfor å måtte betale gebyret. Dersom et pålegg ikke gjennomføres, er det skattefogden som krever inn gebyret.

Også antall innkrevde gebyr har gått nedover fra 1989 og fram til 1992:

	1989		1990		1991		1992	
	Antall gebyr	Gj.snitt gebyr	Antall gebyr	Gj.snitt gebyr	Antall gebyr	Gj.snitt gebyr	Antall gebyr	Gj.snitt gebyr
Utarbeidelse av plan	4	2000	9	2000	0	-	1	2000
Utbedring siloanlegg	7	2000	4	2000	2	3300	1	7500
Utbedring gjødsellager	9	11500	7	8500	7	7900	3	8300
Annet	2	2000	1	2000	0	-	1	2000
Totalt	22	6000	21	4200	9	6800	6	6100

Tabell 7. Innkrevde gebyr i landbrukskontrollen 1989-92.

Til tross for at det i 30 tilfeller var mangelfull gjennomføring, ble gebyr bare innkrevd i 6 saker. Fylkesmannen kan frafalle gebyr som er forfalt dersom særlige grunner foreligger. Etter at gebyret er innkrevd, er det imidlertid ingen klagerett.

Ved nyttårsskiftet gjenstår 22 silopålegg og 62 gjødselpålegg i Hedmark. Dette er en betydelig reduksjon i forhold til året før. Påleggene er fordelt på 75 gardsbruk mot 94 i fjor. Til de gjenstående påleggene er det knyttet et samla forurensningsgebyr på 0,6 mill. kroner. Gjenstående gebyr var for ett år siden på 0,9 mill. kroner og for 2 år siden på 1,9 mill. kroner.

Politianmeldelse

Én bruker ble politianmeldt i 1992. Anmeldelsen kom på grunn av spredning av husdyrgjødsel på snødekt mark. Brukeren har seinere vedtatt det ilagte forelegget.

Tips fra publikum

Det kommer stadig mange tips om landbruksforurensningssaker. Noen av tipsene kommer via SFTs miljøtipstelefon, men antallet tips herfra var sterkt redusert i 1992. SFTs tipstelefon er nå nedlagt. I tillegg til tips fra anonyme enkeltpersoner kommer det også tips fra lokale helseråd og andre institusjoner og etater.

Av de lokale tipsene til miljøvernavdelingen var grovt regnet halvparten av en slik karakter at det var behov for oppfølging fra fylkesmannens og landbruksmyndighetenes side. I nesten alle tilfeller vil miljøtips bli fulgt opp av direkte kontakt med den aktuelle brukeren og deretter befaring av fylkesmannens tjenestemenn. I noen tilfeller har det også vært aktuelt å be om uttalelser fra landbrukskontorer eller andre lokale myndigheter.

Praktisering av siloforskriften

Silopressaft skal ifølge forskriften samles opp og disponeres slik at den ikke fører til forurensning eller fare for forurensning. Legging av utesilo direkte på marka uten oppsamlingssystem for pressafta er derfor forbudt. Fylkesmannen kan i særlige tilfeller gjøre unntak fra forskriften. I 1992 ble det gitt tillatelse til legging av fire utesiloer i Hedmark. Tillatelsene ble gitt for ett år. Én søknad ble avslått.

Praktisering av gjødsselforskriften

Den tidlige vinteren

Vinteren 1992/93 kom plutselig og mye tidligere enn den hadde gjort de siste åra. De lange, milde høstene har tydeligvis allerede skapt nye vaner, og mange satt igjen med for mye husdyrgjødsel i sine gjødsellagre. I én periode kom det svært mange henvendelser og søknader om dispensasjon fra gjødsselforskriftens bestemmelser om forbud mot vinterspredning og

lagring av gjødsel direkte på marka. Fylkesmannen aksepterte at husdyrgjødsel ble spredd og pløyd ned så lenge marka ikke var frosset selv om det var kommet en del snø. Likevel var det mange som fikk problemer med kjellere som var for fulle til å kunne ta unna vinterens gjødsel.

I samarbeid med fylkeslandbrukskontoret ble det utarbeidet en veiledning som landbrukskontora skulle følge når de vurderte hvilke tiltak som burde settes i verk på det enkelte bruk. Det ble ikke i noen tilfeller gitt dispensasjon fra forbudet mot **spredning** av gjødsel på frossen og snødekt mark, men det ble åpnet for forenklet, midlertidig **mellomlagring** direkte på marka eller i grop. Følgende anbefalinger ble sendt ut:

Det kan bli aktuelt å vurdere mellomlagring av gjødsel over vinteren på utradisjonelle måter:

1. *Nytte ledige gjødsellager på nabobruk.*
2. *Nytte tomme silokummer - forutsatt at kummen er dimensjonert for fullt vasstrykk, og at reingjøring etterpå ikke er for komplisert.*
3. *Gjødselgrop/lagune, forutsatt at følgende forhold er vurdert og tatt hensyn til:*

- **Jordart.** *Gropa må legges der jordarten er forholdsvis tett, dvs. ikke i morene med sand/grusavsetninger eller i myr. Der det er vanskelige jordartsforhold, er det mulig å tette gropa med solid plastduk. I så fall bør størrelsen på gropa bestemmes av størrelsen på platen.*
- **Grunnvatn.** *Det må tas særlig hensyn til grunnvatnet. Botn i gropa bør helst ligge ca. 50 cm over grunnvasstanden - i alle fall bør en være sikker på at grunnvatnet ikke når inn i gropa.*
- **Overflatevatn.** *Gropa må plasseres slik at overflatevatn ikke renner inn i og samles opp i gropa.*
- **Drikkevatt.** *Drikkevatt/drikkevasskilder må ikke kunne påvirkes. Ved usikkerhet: Ta kontakt med kommunale helsemyndigheter.*
- **Avstand** til vassdrag, grøfter mv. *må være minst 50 m.*
- **Sikring.** *Gropa må sikres med gjerde el.l. - jfr. "Brønnloven".*
- *Gropa må kunne tømmes i løpet av våren eller tidlig forsommer.*
- *Plassering skal kartfestes.*

Kjøttfeproduksjon

Husdyrproduksjon i "forenklede" driftsbygninger ser ut til å bre om seg. Talle er på veg inn igjen som gjødseloppsamlingsystem, nå også i svinproduksjonen. Denne type fjøs avviker fra den standardtypen det er tenkt på når forskrift og tekniske retningslinjer er laget. Fylkesmannen i Hedmark har derfor sett det som nødvendig å utarbeide egne retningslinjer for gjødseloppsamling og -handtering for denne typen produksjon.

Innholdet i retningslinjene går ikke ut over gjeldende regelverk, men tar opp igjen og presiserer at de strenge forskriftene som gjelder for husdyrgjødsel, også gjelder for tallefjøs og utegarder. Retningslinjene gjelder fra 1. september 1992 og lyder slik:

Forskrift om husdyrgjødsel med tilhørende retningslinjer gjelder for denne type husdyrproduksjon jfr. spesielt § 2, 3, 4 og 7 i forskrift om husdyrgjødsel.

Retningslinjer:

- *Gjødsel skal samles opp, lagres og disponeres slik at arealer hvor dyra oppholder seg ikke overbelastes med gjødsel og forurensning eller fare for forurensning ikke oppstår.*
- *Foringsplass og trafikkarealer mellom hvileplass og foringsplass, må innrettes slik at gjødsel kan fjernes på en enkel måte og at væskeoverskudd kan samles opp slik at forurensning ikke oppstår.*
- *Gjødsel skal fjernes regelmessig. Mellomlagring og spredning av gjødsla skal skje i henhold til retningslinjer om lagring og spredning av husdyrgjødsel.*
- *Talle som inneholder rikelige strømengder og har normal varmegang kan lagres direkte på bakken. Plassen må være sikret mot overflatevann og tildekking eller tak må vurderes i det enkelte tilfelle. Betongplate eller lignende er en fordel med tanke på fjerning av talla.*

Det er eier/bruker av gjødselanlegget/husdyrgjødsla som er ansvarlig for at retningslinjene følges og at gjødselhandteringen til enhver tid skjer slik at forurensning eller fare for forurensning ikke oppstår.

Dersom forurensning oppstår, selv om disse retningslinjer er fulgt, fritar ikke det brukeren/eieren for ansvar etter forskriften. Fylkesmannen kan dersom det er nødvendig, gi pålegg om ytterligere tiltak.

Bakkeplaneringsforskriften

Etter forskrift om bakkeplanering skal alle bakkeplaneringssaker som berører et areal større enn 1,0 daa behandles av fylkesmannen. Formålet med forskriften er å redusere erosjon og arealavrenning fra planerte arealer. Målet er altså å hindre forurensning. Bakkeplanering regnes ikke som noe stort problem i Hedmark.

Bakkeplanering skal også vurderes i forhold til andre miljømål, f.eks. kulturlandskapsmessige. Denne vurderingen gjøres av fylkeslandbrukskontoret.

Fylkesmannen behandlet 13 bakkeplaneringsplaner i 1992 mot 6 året før. Arealene varierte fra 2 til 25 daa. 12 planer på til sammen inntil 126 daa ble godkjent. En søknad ble avslått.

Vassdragskontroll og overvåking

Miljøvernavdelingen kontrollerer gjennom hele vekstsesongen bekker og vassdrag i fylket. Undersøkelsene er konsentrert om vassdrag der det tidligere har vært problemer på grunn av jordbruksdrift. Kontrollen består av visuell bedømmelse av begroing, vegetasjon og bunndyrfauna, vurdering av lukt og farge og eventuelt uttak av prøver til kjemisk analyse. Bakteriologiske analyser blir sjelden brukt.

I samarbeid med Statens forurensningstilsyn (SFT) startet fylkesmannen i 1991 opp et program for overvåking av Finsalbekken i Hamar kommune. Det praktiske arbeidet med prosjektet - uttak av prøver, analysering, vurdering og rapportering er satt bort til Norsk institutt for vannforskning (NIVA), mens fylkesmannen koordinerer prosjektet. Prosjektet er en del av et større opplegg som SFT finansierer i forbindelse med overvåking av landbrukspåvirkede vassdrag.

Formålet med dette prosjektet er å kartlegge forurensningstilstanden i en typisk jordbruksbekk, framskaffe grunnlag for vurdering av ytterligere forurensningsbegrensende tiltak og å kunne måle effekten av tiltak som måtte bli iverksatt. Videre er det et mål å øke interessen for lokale vassdrag både blant grunneierne og lokalbefolkningen forøvrig. Våren 1993 ble det etablert et bekkelag for denne bekken utgått av grunneierne i bekkens nedbørfelt.

Resultatene fra overvåkingen av Finsalbekken presenteres årlig i egen rapport.

Miljøtilstanden

Den viktigste motivasjonsfaktoren for å arbeide for reduserte forurensningstilførsler til vassdraga i Hedmark, ligger i lokale forhold. Mange steder har innsatsen ført til langt bedre forhold for fisk i små bekker og vassdrag. Hvis en trekker litt større linjer, er det tilstanden i våre to hovedvassdrag, Mjøsa og Glomma, som er det viktigste forholdet. I ferskvann er det som regel næringssaltet fosfor (P) som er minimumsfaktoren for algevekst, og det er derfor den ekstra tilgangen av dette næringsstoffet som fører til gjengroing og eutrofiering av vassdraget.

I tillegg til de store vassdraga har tilstanden i Nordsjøen vært en viktig motivasjonsfaktor i flere år. I Nordsjøen, og særlig i de kystnære områdene, kan nitrogen (N) være minimumsfaktor, derfor har dette næringsstoffet i stadig sterkere grad kommet i fokus.

Glomma

Hovedrapporten i **Handlingsplan Glomma** fra mai 1992 (Miljøverndepartementet 1992a) oppgir disse tallene for tilførsel av nitrogen og fosfor til de ulike deler av Glommas nedbørsfelt:

	TOTAL FOSFOR, TONN/ÅR				TOTAL NITROGEN, TONN/ÅR			
	Bakgrunn	Komm. kloakk	Jordbruk	Sum	Bakgrunn	Komm. kloakk	Jordbruk	Sum
Aursunden	5,2	0,3	0,5	6,0	93,2	3,0	23,1	119,3
Glåmos-Røstefoss	3,7	1,8	1,6	7,1	108,5	15,3	32,5	156,3
Røstefoss-Høyegga	16,5	6,2	8,3	31,0	445,9	79,7	346,0	871,6
Høyegga-Elverum	36,6	11,4	6,4	54,4	1097,0	163,4	253,5	1513,9
Elverum-Gjølstadfoss	12,6	8,9	10,4	31,9	423,5	83,8	527,2	1034,5
Gjølstadfoss-Funnefoss	10,1	8,8	6,4	25,3	353,3	120,5	320,0	793,8
SUM	84,7	37,4	33,6	155,7	2521,4	465,7	1502,3	4489,4

Tabell 8 Utslipp av næringssalter til Glomma i Hedmark. (Kilde: Miljøverndepartementet 1992a).

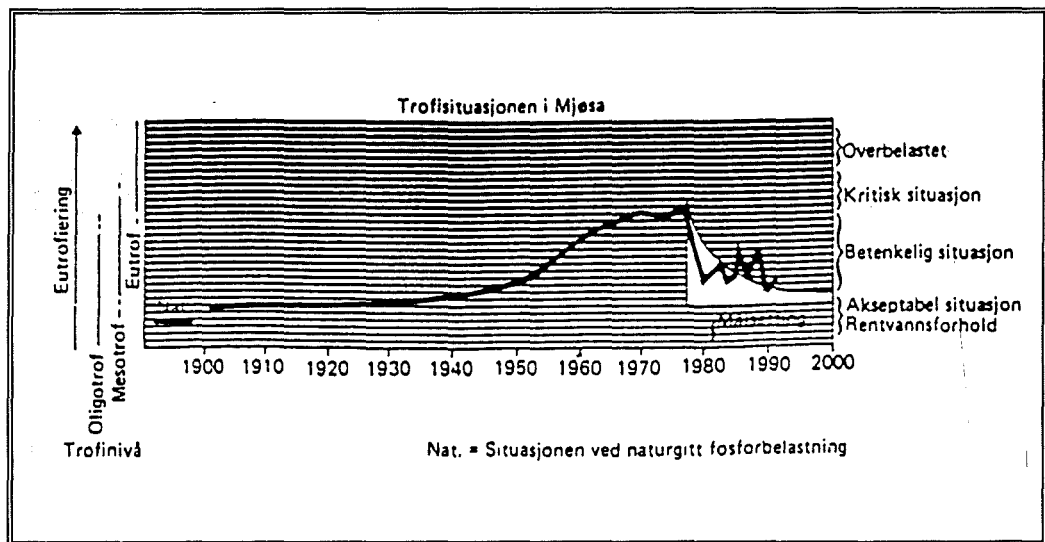
Bakgrunnsavrenningen utgjør i begge tilfeller en ganske stor del av de totale forurensningstilførslene. Jordbruket gir det største bidraget til N-utslippene mens for P er de kommunale utslippene noe større enn utslippene fra jordbruket.

Vannkvaliteten i Glomma er ikke tilfredsstillende i Hedmark selv om det først er i de nedre deler av elva at de største problemene oppstår. I Handlingsplan Glomma er det satt opp mål for ønsket vannkvalitet i alle vassdragsavsnitt.

Mjøsa

Mjøsa hadde en akseptabel vannkvalitet fram til slutten av 1940-åra. Situasjonen forverret seg fram til den første Mjøsaksjonen i 1976-81 da den uheldige utviklingen ble stoppet. Den siste overvåkingsrapporten for innsjøen (for 1991) fastslår at vannkvaliteten har blitt ytterligere forbedret gjennom de tre siste åra. Situasjonen er nå lik den vi hadde i begynnelsen av 1950-åra. Det betyr at mye er oppnådd, men situasjonen benevnes fortsatt som "betenkelig" fordi bare små utslag i forurensningsbelastning, nedbørs- og temperaturforhold kan føre til nye algeoppblomstringer.

Figuren nedenfor viser trofisisituasjonen i Mjøsa i perioden fra 1900 fram til i dag.

Figur 3. Utvikling av trofigraden i Mjøsa ut fra samlet biologisk vurdering av situasjonen ved hovedmålestasjonen (Skreia). (Kilde: Kjellberg 1992).

Nordsjøen

Norge og de andre landene rundt Nordsjøen gjennomfører nå omfattende tiltak for å redusere utslippene av fosfor og nitrogen. Nordsjødeklarasjonen stiller som mål at 50 % av slike menneskeskapte utlipp skal fjernes i perioden fra 1985 til 1995. For Norges vedkommende ser det ut til at målet kan nås for fosfor, men det vil ta lengre tid å komme i mål med nitrogenreduksjonen. Totalt ser det ut til at vi skal klare å nå 50 % re-

duksjon for P og 40 % for N innen 1995 (se tabell 9). De andre landene vil nå målene i ulik grad, men både Danmark og Sverige vil gå mye lenger enn Norge i forhold til fosforutslipp. Norge og Sverige ser ut til å komme lengst med nitrogenreduksjonene.

	FOSFOR			NITROGEN		
	total-P 1985 tonn	reduksjon 1985-90 %	reduksjon 1985-95 %	total-N 1985 tonn	reduksjon 1985-90 %	reduksjon 1985-95 %
Belgia	~	~	~	~	~	~
Danmark	5 600	63	76	72 000	7	25
Frankrike	~	~	~	~	~	~
Tyskland	69-79 000	18-20	48-54	2 237 000	5	20
Nederland	33 000	24	49	265 000	3	27
Norge	1 330	24	50	29 300	15	40
Sverige	700	16	57	22 000	9	45
Storbritannia	24 600	14	~	184 000	1	~

Tabell 9. Utslipp av næringssalter til Nordsjøen fra de land som har sluttet seg til Nordsjødeklarasjonene. Beregnede tall. ~: Opplysninger mangler. (Kilde: Oslo and Paris Commissions 1992).

Landene har lagt fram ulike planer for hvor mye av reduksjonene som skal tas på de forskjellige sektorer. Når det gjelder landbrukets bidrag i de forskjellige land, går dette fram av tabell 10 nedenfor:

	FOSFOR			NITROGEN		
	total-P 1985 tonn	reduksjon 1985-90 %	reduksjon 1985-95 %	total-N 1985 tonn	reduksjon 1985-90 %	reduksjon 1985-95 %
Belgia	~	~	~	~	~	~
Danmark	560	0	5	59 000	0	15
Frankrike	~	~	~	~	~	~
Tyskland	17-21 000	0	20-21	324 000	0	17
Nederland	6 400	-5	0	180 000	-2	22
Norge	250	12	40	11 900	6	34
Sverige	320	31	38	15 600	1	27
Storbritannia	~	~	~	~	~	~

Tabell 10. Utslipp av næringssalter fra jordbruket til Nordsjøen fra de land som har sluttet seg til Nordsjødeklarasjonene. Beregnede tall. ~: Opplysninger mangler. (Kilde: Oslo and Paris Commissions 1992).

Tallene for Norge er basert på forslagene i Stortingsmeldingen om Norges oppfølging av Nordsjødeklarasjonene som ble lagt fram for Stor-

tinget i juni 1992 (Miljøverndepartementet 1992b). De tiltakene som er foreslått gjennomført i jordbruket, er:

- utbedre tekniske anlegg (gjødsellager, silo, planeringsfelter)
- redusert jordarbeiding
- bruk av fangvekster
- gjødsling etter plan
- spredning av all husdyrgjødsel i vekstsesongen
- delt gjødsling til alt korn
- redusert gjødslingsintensitet

Stortingsmeldingen skal behandles i Stortinget i vårsesjonen.

Utfordringer i 1993

Omorganiseringen av de statlige landbruksetatene utgjør en viktig utfordring for det videre arbeidet mot forurensninger fra jordbruket. Samordningen på fylkesnivået der fylkeslandbrukskontoret skal inngå som en avdeling hos fylkesmannen på linje med miljøvernavdelingen gjør at samarbeidet blir enklere. Det er større usikkerhet om hva overføringen av de lokale landbrukskontorene til kommunene vil bety for miljøarbeidet. Fylkesmannen vil gjøre sitt for å få et godt samarbeid med kommunene helt fra starten.

Kontrollarbeidet blir i 1993 gjennomført omtrent som i 1992. Det betyr i store trekk enkle bekkekontroller, stikkprøver og etterkontroller på enkeltbruk og flyovervåkning mot vinterspredning.

Produksjonsavfall fra jordbruket er et område som skal prioriteres høgt i 1993. Det vil i løpet av året bli satt i gang en informasjonskampanje med gardbrukerne som målgruppe. Denne kampanjen er en oppfølging av et prosjekt som ble gjennomført for fylkesmannen av et konsulentfirma i 1991. Undersøkelsen avdekket at brukerne savnet informasjon om avfallshandtering. Mye avfall lagres på det enkelte bruk i påvente av organiserte innsamlinger, og alt for mye havner på egne fyllinger.

Litteratur

Kjellberg Gösta 1992:

Tiltaksorientert overvåking av Mjøsa med tilløpselver. Årsrapport for 1991. Rapport 490/92 i Statlig program for forurensningsovervåkning.

Miljøverndepartementet 1992a:

Handlingsplan Glomma. Hovedrapport. R-09.

Miljøverndepartementet 1992b:

Stortingsmelding nr. 64 (1991-92). Om Norges oppfølging av Nordsjødeklarasjonene.

Oslo and Paris Commissions 1992:

Nutrients in the Convention Area.

Statens forurensningstilsyn 1992:

Nordsjødeklarasjonen. Tiltak for å redusere næringsstofftilførselene. SFT-rapport 92:14.

Tidligere rapporter i denne serien

1986

- Nr. 1 Qvenild, Tore, Arne Linløkken, Ole Nashoug og Håkon Solvang. Fiskeundersøkelsene i Glomma. Årsrapport 1985.
- Nr. 2 Qvenild, Tore og Arne Linløkken. Fiskeforholdene i Is-teren. Årsrapport for 1985.
- Nr. 3 Qvenild, Tore. Utnytting av fisket i Eltsjøen i Trysil.
- Nr. 4 Lien, Ole. Utslippskontroll ved kloakkrenseanlegg. Årsrapport 1985.
- Nr. 5 Miljøvernavdelingen. Rapport fra virksomheten i 1985. Planlagte oppgaver for 1986.
- Nr. 6 Linløkken, Arne og Tore Qvenild. Ekkoloddregistreringer i Storsjøen i Rendalen, Osen-sjøen og Engeren sommeren og høsten 1985.

1987

- Nr. 7 Qvenild, Tore og Ole Nashoug. Ørretfiske i Mjøsa.
- Nr. 8 Maartmann, Erling. Ornitologiske undersøkelser i Gjesåssjøen 1986.
- Nr. 9 Miljøvernavdelingen. Langtidsplan 1987 - 1990.
- Nr. 10 Linløkken, Arne og Tore Qvenild. Beskatning av sik og røye i Sølensjøen.
- Nr. 11 Lien, Ole. Utslippskontroll ved kloakkrenseanlegg. Årsrapport 1986.
- Nr. 12 Wold, Oddmund. Botaniske undersøkelser i Gjesåssjøen 1986.
- Nr. 13 Bekken, Jon. Ornitologiske registreringer i 11 våtmarksreservater 1985-86.
- Nr. 14 Maartmann, Erling. Ornitologiske registreringer i Åstavassdraget.

1988

- Nr. 15 Mobæk, Are. Varig vernede vassdrag i Hedmark. Naturforhold og brukerinteresser (Veslesølva, Mistra, Ljøra, Åsta, Moelva og Skjervangen).

- Nr. 16 Haugen, Tore. Landbrukskontrollen 1987.
- Nr. 17 Qvenild, Tore og Ole Nashoug. Utsetting av regnbueørret i Gammelfaret i Folldal, 1987.
- Nr. 18 Lien, Ole. Utslippskontroll ved kloakkrenseanlegg. Årsrapport 1987.
- Nr. 19 Bekken, Jon. Varig vernede vassdrag i Hedmark naturforhold og brukerinteresser - Trysilvassdraget.
- Nr. 20 Wold, Oddmund. Botaniske undersøkelser i Åsta 1987.
- Nr. 21 Wold, Oddmund. Botaniske undersøkelser i Finstadåa/Unsetåa 1987.
- Nr. 22 Wold, Oddmund. Botaniske undersøkelser i Klanderudtjernet og Buåa 1987.

1989

- Nr. 23 Aas, Øystein. Gutulia nasjonalpark. Skogregistreringer og verneverdier i og omkring nasjonalparken.
- Nr. 24 Taugbøl, Trond, Tore Håstein, Tore Qvenild og Mikjel Motzfeldt. Krepsepesten i Norge. Status og framtidssikter.
- Nr. 25 Taugbøl, Trond, Tore Qvenild og Mikjel Motzfeldt. Registrering og overvåking av krepsebestanden i Sør-Hedmark.
- Nr. 26 Miljøvernavdelingen. Årsprogram for 1989.
- Nr. 27 Østlie, Steinar. Utslippskontroll ved kloakkrenseanlegg. Årsrapport 1988.
- Nr. 28 Østlie, Steinar. Undersøkelse av separate avløpsanlegg - 1989.
- Nr. 29 Wold, Oddmund. Botaniske undersøkelser i Gutulia nasjonalpark 1988.
- Nr. 30 Bryhni, Helge. Landbrukskontrollen 1988.
- Nr. 31 Maartmann, Erling. Ornitologiske undersøkelser i Gutulia nasjonalpark 1988.

- Nr. 32 Qvenild, Tore. Ørretfisket i Forelsjøen i 1987.
- Nr. 33 Bekken, Jon. Finstadåa/Unsetåa - Fuglefaunaen på strekningen Veslenget-Økvarv.
- Nr. 34 Linløkken, Arne. Kalkingsplan for Hedmark.
- 1990**
- Nr. 35 Linløkken, Arne. Fisk og fiskemuligheter i Glommavassdraget i Hedmark.
- Nr. 36 Taugbøl, Trond, Ole Nashoug og Leif A. Vøllestad. Krepsepesten i Norge: Spredning i 1989 og forsøk på gjenoppbygging.
- Nr. 37 Taugbøl, Trond. Registrering og overvåking av krepsebestander på Østlandet i 1989.
- Nr. 38 Linløkken, Arne. Fisk og fiske i Nordre Rena før biotopforbedringen.
- Nr. 39 Østlie, Steinar. Utslippskontroll ved kloakkrenseanlegg. Årsrapport 1989.
- Nr. 40 Miljøvernnavdelingen. Strategisk plan, mai 1990.
- Nr. 41 Schrøder, Jan. Landbrukskontrollen 1989.
- Nr. 42 Linløkken, Arne. Fisk og fiskemuligheter i Osensjøområdet.
- Nr. 43 Vestli, Are. Undersøkelser av pelsdyrfarmer i Hedmark.
- 1991**
- Nr. 44 Schrøder, Jan (red.). Miljørapport 1991 - noen aktuelle miljøvernfarende artikler.
- Nr. 45 Bekken, Jon. Fuglefaunaen ved Strandsjøen.
- Nr. 46 Bekken, Jon. Elvekantskog og fuglebiotoper langs Glomma og Folla ved Alvdal sentrum, Hedmark fylke.
- Nr. 47 Taugbøl, Trond og Jostein Skurdal. Krepsepesten i Norge: Status pr. jan. 1991.
- Nr. 48 Linløkken, Arne. Kalkingsplan for grensekryssende vassdrag i Hedmark.
- Nr. 49 Schrøder, Jan. Landbrukskontrollen 1990.
- Nr. 50 Østlie, Steinar. Utslippskontroll ved kloakkrenseanlegg. Årsrapport 1990.
- Nr. 51 Often, Anders. Botanisk beskrivelse av Strandsjøen i Åsnes kommune og en vurdering av konsekvensene av vannstandsreguleringer på vannplantefloraen.
- Nr. 52 Nordseth, Kjell. Koppangssøyene i Stor-Elvdal. En geografisk og hydrologisk vurdering.
- Nr. 53 Østlie, Steinar. Drift- og anleggskontroll ved oppsamlingsplasser for bilvrak.
- Nr. 54 Bekken, Jon. Koppangssøyene - Fugler og pattedyr.
- Nr. 55 Wold, Oddmund. Koppangssøyene i Stor-Elvdal. Vegetasjon og flora.
- Nr. 56 Often, Anders. Botaniske strøbservasjoner på østsida av Femunden, Hedmark.
- Nr. 57 Bekken, Jon. Fuglefaunaen i Femundsmarka.
- Nr. 58 Schrøder, Jan (red.). Miljørapport 1992. Noen aktuelle miljøvernfarende artikler.
- 1992**
- Nr. 1/92 Schrøder, Jan. Fylkesmannens arbeid med landbruksforurensninger 1991.
- Nr. 2/92 Solheim, Roar. Sammenstilling av ornitologiske registreringsmateriale for Åkersvika naturreservat
- Nr. 3/92 Qvenild, Tore. Fiskeribiologiske registreringer i Ytre Rendal fra 1988-1991.
- Nr. 4/92 Rognerud, Sigurd. Vannkvalitetsundersøkelse i Hedmark. En regional undersøkelse av 220 innsjøer høsten 1988.
- 1993**
- Nr. 1/93 Haagenrud, Hans. Gaupebestanden i Hedmark 1992.
- Nr. 2/93 Schrøder, Jan. Fylkesmannens arbeid med landbruksforurensninger i Hedmark 1992.